

2010 05 05

**Mokslo institutai ir jų
vaidmuo valstybėje**

Prof., habil. dr. STEPONAS AŠMONTAS

Lietuvoje 2009 metais buvo:

- **17** valstybės mokslo institutų,
- **18** universitetinių mokslo institutų,
- **8** mokslo įstaigos.

Lietuvos mokslo institutai vienijo apie 2 000 mokslininkų, t.y. apie 25 proc. Lietuvos mokslo potencialo.

Mokslo institutai generuodavo:

- 55** proc. biomedicininų mokslų produkcijos;
- 45** proc. fizinių mokslų;
- 35** proc. humanitarinių mokslų;
- 25** proc. technikos mokslų;
- 3** proc. socialinių mokslų.

Mokslo institutų misija – užtikrinti valstybės tarptautinio lygio kompetenciją tam tikrose mokslo srityse.

Jie turi vykdyti šalies ūkio plėtrai svarbius ilgalaikius fundamentinius ir taikomuosius tyrimus, eksperimentinės plėtros darbus, gausinti ir skleisti mokslo žinias.

LR Vyriausybė 2009 m. rugsėjo 16 d. nutarimu Nr. 1170 patvirtino valstybinio mokslinių tyrimų instituto steigimo tvarkos, instituto steigimo dokumentų reikalavimų, instituto veiklos kvalifikacinių reikalavimų ir instituto veiklos priežiūros tvarkos aprašus.

Jame numatyta, kad institutai, kurių veiklos tikslas – kaupti, sisteminti, saugoti, skleisti nematerialųjį ir dokumentinį lituanistikos paveldą, vykdyti fundamentinius lietuvių kalbos, etnologijos, raštijos, kultūros ir istorijos paveldo tyrimus, turi ypatingos nacionalinės svarbos statusą. Į šias nuostatas atsižvelgiama rengiant tokio instituto įstatus ir sudarant jo tarybą.

Institutų veiklos kvalifikaciniuose reikalavimuose numatoma:

Instituto (išskyrus humanitarinių, socialinių mokslų srities ir medicinos mokslų krypties) per metus iš mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros gaunamos pajamos (be iš valstybės biudžeto gaunamų asignavimų išlaidoms), pradedant trečiaisiais metais nuo instituto įsteigimo, sudaro ne mažiau nei 25 procentus, palyginti su valstybės biudžeto asignavimais, skiriamais išlaidoms (be specialiųjų programos lėšų), o pradedant šeštais metais – ne mažiau nei 50 procentų.

Medicinos ir humanitarinių mokslų krypties instituto pajamos (be asignavimų) po 2 m. sudaro ne mažiau 5 procentų, palyginti su valstybės biudžeto asignavimais, o pradedant šeštaisiais metais – ne mažiau 10 procentų.

Socialinių mokslų srities institutų po 2 m. sudaro 15 procentų, po 5 m. sudaro 30 procentų.

Mokslo institutų ateitis – kokia ji?

**2009 m. pradžioje atsakymą į tai pateikė
buvusio ŠMM Mokslo ir technologijų departamento
direktorius A.Žalys
(Mokslo Lietuva, Nr.1, 2009).**

**Tinklo pertvarka vykdoma vadovaujantis
dviem svarbiausiais principais.**

**Pirma: jei mokslo institutas labiau orientuotas
ir pajėgus (arba ateityje gali būti pajėgus)
vykdyti fundamentinius tyrimus (bet mažai
sprendžia taikomuosius uždavinius) ir savo
darbuotojų kompetenciją gali panaudoti
specialistams rengti, tai natūralus tokio
instituto kelias –jungtis į universitetą.**

Tada mokslininkai galės ir toliau palaikyti savo aukštą kompetenciją, darydami tai, ką moka geriausiai, o savo gebėjimus atskleisdami darbe su studentais ir doktorantais.

Kitas atvejis. Jau dabar išsiskiria tie institutai, kurie aktyviau bendrauja su ūkio subjektais, sprendžia aktualias šalies ūkio problemas. Tie institutai imasi taikomosios paskirties darbų, kuria naujas technologijas, sprendžia ūkio problemas. Visai natūralu, kad jiems ir suteikiama galimybė įsitvirtinti toje veiklos nišoje, išliekant atskirais nuo universitetų juridiniais asmenimis.

Bet ir pastaruosius naujuosius mokslo institutus siūloma kurti šalia universitetų, kad susiklosčius aplinkybėms, nereikėtų dar vieno kraustimosi. Jeigu bus matyti, kad jie neranda savo technologinės nišos, nesusitelkia spręsti ūkiui, verslui, visuomenei svarbių problemų, tai jų ateitis – atskleisti savo galimybes dirbant su studentais.

**Įgyvendinus 2009 m. balandžio mėn. priimtą
LR MSĮ ir LRV 2008 m. spalio 1 d. nutarimą Nr. 989
bei 2009 m. gruodžio 2 d. nutarimą Nr. 1632
dauguma universitetinių institutų prijungti prie
universitetų.**

**Prie VU 2010 metais bus prijungti Biochemijos,
Biotechnologijos bei Matematikos ir informatikos
institutai**

**Iš techniškujų institutų nereorganizuotas išliks
Kaune Energetikos institutas**

Mokslo institutų potencialas sunkmečio laikotarpiu turėtų būti maksimaliai panaudotas Lietuvos pramonės konkurencingumui didinti bei gynybos pajėgumams stiprinti.

Techniškųjų institutų integravimas į universitetus nepasitarnaus šiems tikslams, nes pramonės ir aukštųjų technologijų specifika reikalauja to, jog pagrindinė tyrėjų veikla būtų taikomieji moksliniai tyrimai ir technologijų plėtra, o universitetų pagrindinis uždavinys – aukštojo mokslo specialistų rengimas.

Mokslinių tyrimų institutai yra taikomųjų tyrimų židiniai. Jie pumpuruoja naujas aukštųjų technologijų įmones.

Pavyzdžiui Vilniuje, gerai žinomų įmonių “Fima”, “Eksma”, “Ekspla” – krikštateviais yra Fizikos ir Puslaidininkių fizikos institutai, UAB “Fermentas”, “Biosecor” – Biotechnologijos institutas.

Šiuo metu jau sukurti 4 nauji mokslinių tyrimų institutai:

- Inovatyvios medicinos centras;**
- Gamtos tyrimų centras;**
- Agrarinių ir miškų mokslo centras;**
- Fizinių ir technologijų mokslo centras.**

Biudžetinis finansavimas 2010 m. palyginus su 2009 m. mažėja 32 proc.

Tai reiškia, kad mokslo institutų darbuotojų skaičius žymiai sumažės.

Gabiausi mokslininkai stengsis išvykti į užsienį.

Susidaro įspūdis, kad Lietuvos Respublikos vyriausybė pasirinko Baltarusijos Respublikos mokslo politikos ir naujų technologijų vystymo kelią. Baltarusijos prezidento 2007 lapkričio 1 d. įsakymu Nr. 554 buvo įkurti 7 mokslo centrai, apjungiant po 5-7 institutus.

Dėl to žymi dalis Baltarusijos institutų išnyko iš pasaulinių reitingų ir, pasak Baltarusijos mokslininkų, sumažino Baltarusijos kaip valstybės patrauklumą aukštųjų technologijų investicijoms.

**2009 m. birželio 23 d. Švietimo ir mokslo ministras
įsakymu Nr. ISAK-1310 patvirtino valstybės projektus,
finansuojamus pagal 2007-2013 m. ekonomikos augimo
veiksmų programas, ir įpareigojo
Vilniaus universitetą per 36 mėnesius sukurti
Nacionalinį fizinių ir technologijos mokslų centrą.
Tam skirta 200,3 mln. litų.
Įgyvendinus projektą bus sukurta 40 bendrų darbo
vietų mokslinių tyrimų srityje.**

Ačiū už dėmesį!